

Dramanın Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerine Etkisinin İncelenmesi*

Analyzing the Effects of Drama Education on Pre Service Teachers' Communication Skills

Zeynep Dere^{a†}

^aEge University, İzmir, Turkey

Öz

Drama bir ya da birden çok insanın birbiriyle, doğayla ya da başka nesnelere etkileşerek onların yaşam durumlarını içeren içsel veya dışsal devinimleridir. Drama grup çalışması olduğu için katılımcıların birbirleriyle iş birliği yapmasını, iletişim kurmasını desteklemektedir. Bu bağlamda drama bireylerin iletişim becerilerini geliştirmek için uygun bir yöntemdir. Drama sürecinde bireyler yaparak yaşayarak öğrenirler. Dolayısıyla bireyde istenen davranışların gözlemlenmesi daha kolaydır. Her kesimden girilen farklı roller sayesinde bireyler kendini gerçekleştirir ve empati yeteneği gelişir. Bu açıdan drama bireylerin eğitiminde etkili bir rol oynamaktadır. Bu araştırma, drama eğitiminin öğretmen adaylarının iletişim becerilerine etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, çalışmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. 38'i kadın 14'ü erkek olan 52 sınıf öğretmeni adayı deney grubunu, 39'u kadın 7'si erkek olmak üzere 46 matematik öğretmeni adayı ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Programda öğretmen adaylarına; iletişim kurmaya istekli olma, iletişimdeki temel becerilerinin kazanımı, kendini ifade etme, etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim becerilerini geliştirici ve destekleyici etkinlikler 12 hafta boyunca uygulanmıştır. Drama derslerine başlamadan önce, öğretmen adaylarına kişisel bilgi formu ve İletişim Becerileri Ölçeği deney ve kontrol gruplarına uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, iki grubun iletişim becerileri puanı ortalamaları arasında, deney grubu lehine anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Drama teknikleri, sıcak sandalye, düşünce balonu, altı şapkalı düşünme, doğaçlama, iletişim becerileri, sınıf öğretmeni adayı.

Abstract

Drama is an activity involving a wide range of internal or external movements related to life situations that one or more people live with each other, and interactions with the nature or other objects. Since drama is a group work, it encourages groups to work together and communicate with each other. In this context, drama is a way for the individuals to develop themselves. It is easier to observe the desired behaviors in the individual because an individual learns through living real life situations and hands on experiences in the drama. Drama plays an effective role in terms of individual self-realization and development of empathy ability due to playing roles from different social groups. This research was conducted to examine the effects of drama education on the communication skills of teacher candidates. For this purpose, semi-experimental design with pre-test and post-test control group was used in the study. The sample of the study consisted of 52 primary school teacher candidates (38 female and 14 male) for the experiment group and 46 mathematics teacher candidates (39 female and 7 male) for the control group. The experimental group took 12 weeks of drama education supporting basic communication skills, verbal and non-verbal expression skills and effective listening skills. The personal information form and the Communication Skills Scale were applied both to the experimental group and the control group before the study. The results show that there is a significant difference in favor of the experimental group when the average scores of communication skills are examined.

Keywords: Drama techniques, warm chair, balloon of thought, thinking in six hat, improvisation, communication skills, primary school teacher candidates.

© 2019 Başkent University Press, Başkent University Journal of Education. All rights reserved.

*This study was presented at the 17th Primary Teacher Education Symposium.

*ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: Asst. Prof. Dr. Zeynep Dere, Department of Child Development, Ege University Medical School of İzmir Odemiş, İzmir, Turkey. E-mail address:zeynepdere@gmail.com / Tel:+90 532 662 06 02. ORCID ID: 0000-0001-6078-7077.

Received Date: July 20th, 2018. Acceptance Date: January 8th, 2019.

1. Giriş

Drama içinde eylem olan, bir ya da birden çok insanın birbiriyle, doğayla ya da başka nesnelere etkileşerek yaşadıkları içsel ya da dışsal devinimler ve onların yaşam durumlarını yansıtan etkinliklerdir (Oğuz, 2015). Başka bir tanıma göre ise (Ömeroğlu, 2013), drama yaşamdaki gerçek, dramatik anların, uzmanlar tarafından, bir grup çalışması içinde, oyunsu süreçlerle, tiyatro tekniklerini kullanarak yeniden canlandırılması, oynanmasıdır. San (1990)'a göre drama, önceden yazılı bir metin olmadan, katılımcıların kendi yaratıcı buluşları, özgün düşünceleri, anıları ve bilgilerine dayalı olarak oluşturdukları eylem ve doğaçlamalardır.

Drama kavramı, zaman zaman oyun ve tiyatro kavramı ile karıştırılabilmektedir. Tiyatro, bir yazar tarafından yazılmış olan bir metindeki olay veya durum karşılıklı konuşmalar yoluyla seyirci önünde canlandırdığı sahne sanatıdır. Drama ise, hazır bir metin olmadan sonuca değil sürece odaklanan çalışmalardır (Çalışkan ve Karadağ, 2014). Oyun, bilişsel, duyuşsal ve bedensel etkinliklerin birbiriyle sıkıca ilişkili olan tüm beceri ve deneyimlerin bütünleştirildiği, olgunlaştırıldığı ve yaşama uyum sağlayıcı davranışların geliştiği uğraştır. Bu nedenle drama, oyundan farklıdır (Baldwin, 2013). Drama, eğitimde kullanılacak en önemli yöntemlerinden biridir (Schonmann, 2006). Bu yöntem, çocukların kendilerini ve çevrelerindeki sosyal problemleri düşünmesine yardımcı olmaktadır. Çocuklar drama ile konuları, olayları ve ilişkileri keşfedebilirler. İlköğretim programlarına kolayca adapte edilebilmekte ve iyi öğrenme çıktıları sağlayabilen dramanın bireylere birçok faydası bulunmaktadır (O'Neill ve Lambert, 1989). Bunlardan biri de iletişim becerilerine olan olumlu etkileridir.

Bireyler drama sayesinde çevresiyle etkileşim kurar, yaparak-yaşayarak öğrenirler. Dramada bireylerin aktif katılımı sağlandığı için öğrenme daha kolay ve kalıcı olmaktadır. Bu nedenle drama, çok etkili bir öğrenme yoludur (Adıgüzel, 2006; Holden, 1981). Drama çalışmalarında katılımcılar etkinliklerini birbiri ile paylaşmak isteyebilir ve bu paylaşımlar sayesinde bireylerin iletişim becerileri desteklenmektedir. Süreç içerisinde, sınıfta bazıları gözlemci ve bazıları da katılımcı olacaktır (Philbin ve Myers, 1991). İletişim de bu süreçlerle ilgilidir. Bir tarafta normal anlamda seyirci olmayan seyirciler, diğer tarafta ise görmek ve duymak isteyen ve sürece katılan gözlemciler bulunmaktadır. Grup drama çalışmalarında deneyim kazandıkça grup üyelerinin iletişim becerileri de gelişmektedir (Kuşdemir, 2016). Drama sürecinin tamamında sözlü ve sözsüz iletişim bulunmaktadır. Bu sürece katılanlar iletişim sürecinde öncelikle kendi düşüncelerinin, duygularının ve bedenlerinin farkına varırlar. Birey olarak tüm bunların farkında olmak ve bunlar arasındaki ilişkileri kurmak, başkalarıyla kurulan ilişkileri doğrudan etkilemektedir (Üstündağ, 2001).

Kocayörük (2000), ilköğretim öğrencilerinin sosyal becerilerini arttırmak amacıyla, öğrencilere 10 oturumluk drama eğitim programı uygulamıştır. Araştırmanın sonunda drama eğitiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde olumlu katkılar sağladığı tespit edilmiştir. Davies (1990), çalışmasında, 62 saatlik ders programında İngilizce öğretiminde drama tekniğini kullanmıştır. Drama tekniği ile yapılan dersler sonucunda, çocukların kendilerini daha iyi ifade edebildikleri, arkadaşları ile uyum ve iletişim becerilerinin arttığı görülmüştür. İlköğretim çocukları için drama çok önemli olmasına rağmen, sınıf öğretmenlerinin bu konuda eksikliklerinin olduğunu belirleyen çalışmalar bulunmaktadır. Uzuner Yurt ve Eyüp (2012), yaptıkları çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin aldıkları eğitimin drama konusunda yetersiz olduğu ve drama dersi alan öğretmenlerin sayısının çok az olduğu, drama eğitimi alan öğretmenlerin ise eğitim süreçlerinde dramayı etkin biçimde kullandıklarını belirlemiştir. Dramanın üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına etkisinin incelendiği birçok araştırma bulunmasına rağmen (Altıkulaç ve Akhan, 2010; Aykaç ve Adıgüzel, 2011; Aykaç, 2008; Demirel Erdil, 2007; Duatepe-Paksu ve Ubuzi, 2009; Karancil, 2009; Karapınarlı, 2007; Karataş, 2011; Kartal, 2009; Kayhan, 2004; Özer, 2004; Özsoy, 2003; Selanik Ay, 2005; Selmanoğlu, 2009; Şenol Özyiğit, 2011; Yağmur, 2010; Yalım, 2003) iletişim becerilerine etkisinin incelendiği çalışma oldukça azdır (Aykaç, Çakır İlhan, 2014; Aykaç, Çetinkaya, 2013; Bayrakçı, 2007; Karateke, 2006; Kardash ve Wright, 1986; Şimşek, 2013; Taşkın Can, 2013). Bu nedenle, alana katkı sunacağı düşünülen bu çalışmada dramanın öğretmen adaylarının iletişim becerilerine olan etkisi incelenmiştir.

2. Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın çalışma grubu ve modeli, iletişim becerilerini destekleyen drama eğitim programı, verilerin toplanması, veri toplama araçları ve verilerin analizleri konusunda bilgiler sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Yarı deneysel araştırmalar, araştırmacılar tarafından belirlenen farkların bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik çalışmalar olup; bunlardan ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılarak yapılan bir çalışmadır. Bu çalışmalarda eğitim araştırmalarında sıklıkla rastlanılmaktadır (Baştürk, 2014). Çalışma İç Anadolu Bölgesindeki bir devlet üniversitesinde, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde yapılmıştır. Yarı deneysel araştırma yönteminin kullanıldığı desen Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1
Araştırma deseni

	Ön test	İşlem	Son test
Deney grubu	Kişisel Bilgi Formu İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ)	12 haftalık drama eğitimi programı	İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ)
Kontrol grubu	Kişisel Bilgi Formu İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ)		İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ)

2.2. Çalışma Grubu

Toplamda 98 öğretmen adayı ile gerçekleştirilen araştırmanın deney grubunda 52 sınıf öğretmeni adayı (38 kadın, 14 erkek), kontrol grubunda ise 46 matematik öğretmeni adayı (39 kadın, 7 erkek) bulunmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin sosyo-demografik özellikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Çalışma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri

Sosyo-demografik özellikler		Deney Grubu		Kontrol Grubu		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	38	38.7	39	39.8	77	78.5
	Erkek	14	14.4	7	7.1	21	21.5
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Yaş	19-20 yaş	23	23.5	30	30.5	53	54.0
	21-22 yaş	26	26.5	10	10.3	36	36.8
	23 ve üstü yaş	3	3.1	6	6.1	9	9.2
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Anne öğrenim durumu	Okur-yazar değil	4	4.1	1	1.0	5	5.1
	İlkokul	22	22.4	31	31.6	53	54.0
	Ortaokul	17	17.4	10	10.2	27	27.6
	Lise	6	6.1	4	4.1	10	10.2
	Üniversite ve üstü	3	3.1	0	0.0	3	3.1
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Baba öğrenim durumu	Okur-yazar değil	0	0.0	1	1.1	1	1.1
	İlkokul	22	22.4	12	12.2	34	34.6
	Ortaokul	9	9.3	11	11.2	20	20.5
	Lise	10	10.2	10	10.2	20	20.4
	Üniversite ve üstü	11	11.2	12	12.2	23	23.4
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Anne meslek	Ev hanımı	47	48.0	41	41.8	88	89.8
	Özel sektör	3	3.1	3	3.1	6	6.2
	Öğretmen	1	1.0	0	0.0	1	1.0
	Memur	1	1.0	2	2.0	3	3.0
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Baba meslek	Serbest meslek	21	21.3	16	17.5	37	37.8
	Emekli	12	12.1	9	9.9	21	21.0
	Memur	11	11.3	5	5.4	16	16.7
	İşçi	5	5.2	13	13.9	18	18.1
	Öğretmen	3	3.2	3	3.2	6	6.4
	Toplam	52	53.1	46	49.9	98	100.0

Kardeş sayısı	Kardeşi yok	3	3.1	0	0.0	3	3.1
	1-2 kardeş	15	15.3	15	15.3	30	30.6
	3 ve üstü kardeş	34	34.7	31	31.6	65	66.3
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Aile gelir düzeyi	Üst	1	1.0	5	5.1	6	6.1
	Orta	49	50.0	38	38.8	87	88.8
	Düşük	2	2.0	3	3.1	5	5.1
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Gelecekle ilgili kaygı düzeyi	Üst	1	1.0	5	5.1	6	6.1
	Orta	49	50.0	38	38.8	87	88.8
	Düşük	2	2.0	3	3.1	5	5.1
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0
Bölümü isteyerek mi okuyor	Evet	44	44.9	44	44.9	88	89.8
	Hayır	8	8.2	2	2.0	10	10.2
	Toplam	52	53.1	46	46.9	98	100.0

Tablo 2’de çalışma grubuna ilişkin sosyo-demografik özellikler incelendiğinde; araştırmanın deney grubunda bulunan öğretmen adaylarının %38.7’sinin kadın, %14.4’ünün erkek, kontrol grubundakilerin ise %39.8’inin kadın, %7.1’inin erkek olduğu görülmektedir. Deney grubundaki adayların %26.5’inin 21-22, %23.5’inin 19-20 yaş aralığında, %3.1’inin 23 yaş ve üstü olduğu saptanmıştır. Kontrol grubundaki adayların %30.5’i 19-20, %10.3’ü 21-22 yaş aralığında %6.1’i ise 23 yaş ve üstündedir. Deney grubundakilerin anne öğrenim durumuna; bakıldığında %22.4’ü ilkökul, 17.4’ü ortaokul, %6.1’i lise, %4.1’i okur-yazar değil, %3.1’i ise üniversite ve üstüdür. Kontrol grubundakilerin anne öğrenim durumuna bakıldığında %31.6’sı ilkökul, %10.2’si ortaokul, %4.1’i lise, %1.0’i ise okur yazar değildir. Deney grubunun baba öğrenim durumuna bakıldığında %22.4’ü ilkökul, %11.2’si üniversite ve üstü, %10.2’si lise, %9.3’ü ortaokul mezunudur. Kontrol grubunun baba öğrenim durumuna bakıldığında %12.2’si ilkökul ile üniversite ve üstü, %11.2’si ortaokul, %10.2’si lise mezunuyken %1.1’i okur-yazar değildir. Deney grubundaki adayların annelerinin %48.0’ı ev hanımı, %3.1’i özel sektörde çalışmakta, %1.0’i öğretmen ve memurdur. Kontrol grubundakilerin annelerinin ise %41.8’i ev hanımı, %3.1’i özel sektörde çalışmaktayken %2.0’si memurdur. Deney grubundakilerin babalarının %21.3’ü serbest meslek sahibi, %12.1’i emekli, %11.3’ü memur, %5.2’si işçi, %3.2’si öğretmendir. Kontrol grubundakilerin babalarının %17.5’i serbest meslek sahibi, %13.9’u işçi, %9.9’u emekli, %5.4’ü memurken %3.2’si de öğretmendir. Deney grubunda bulunan öğretmen adaylarının %34.7’si 3 kardeş ve üstü, %15.3’ü 1-2 kardeşken, %3.1’inin kardeşi yoktur. Kontrol grubundakilerin ise %31.6’sı 3 kardeş ve üstü, %15.3’ü 1-2 kardeştir. Deney grubundaki öğretmen adaylarının %50.0’si orta, %2.0’si düşük, %1.0’de üst düzey aile gelirine sahiptir. Kontrol grubundakilerin %38.8’i orta, %5.1’i üst, %3.1’i düşük düzeyde aile gelirine sahiptir. Deney grubundaki adayların %50.0’si orta, %2.0’si düşük, %1.0’i üst düzeyde gelecek kaygısı duymaktadır. Kontrol grubundaki adayların %38.8’i orta, %5.1’i üst, %3.1’i düşük düzeyde gelecek kaygısı taşımaktadırlar. Hem deney grubundaki hem de kontrol grubundaki öğretmen adaylarının %44.9’unun bölümlerini isteyerek okudukları görülmektedir.

2.3. Drama Eğitim Programı

Öğretmen adaylarının iletişim becerilerini destekleyici 12 haftalık (haftada 4 ders saati) drama eğitim programı içeriğinde; dramanın bileşenleri, dramanın çocuğun gelişimine etkileri, dramada liderin rolü, drama etkinliklerini planlanma-uygulanma-değerlendirme konuları ele alınmıştır. Taklidi oyun, hareket çalışmaları, pandomim, rol oynama, doğaçlama, dramatisasyon, hikaye tamamlama, hikayelerden oyun oluşturma, yaratıcı dans, eş zamanlı doğaçlama, rol değiştirme, rol koridoru, anlatı, donuk imge, bilinç koridoru, geriye dönüş, toplantı düzenleme, öğretmenin rolde olması, düşünce izleme, rol içinde yazma, sıcak sandalye, düşünce balonu, altı şapkalı düşünce gibi dramada kullanılan teknikler incelenmiş ve uygulamaları yapılmıştır. Öğretmen adayları lider rehberliğinde, iletişim kurmaya istekli olma, iletişimdeki temel becerilerin kazanımı, kendini ifade etme, etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim becerilerini geliştirici ve destekleyici etkinlikler uygulamışlardır. Drama eğitimine başlamadan önce kişisel bilgi formu ve İletişim Becerileri Ölçeği deney ve kontrol gruplarına uygulanmıştır. Drama eğitimi bittiğinde İletişim Becerileri Ölçeği her iki gruba tekrar uygulanmıştır. Aşağıda drama eğitimi içeriğinde bir gün boyunca yapılan eğitim programı etkinlikleri verilmiştir.

1. Isınma Çalışmaları: Drama dersi kapsamında bir gün içerisinde ısındırma çalışması olarak; a) Haydi Tanışalım, b) Ad Söyleyerek Top Atma c) Eşini Bulma d) Ödül Aldım etkinlikleri yapılmıştır.

a) Haydi Tanışalım: Liderin el çırpmasıyla, karşımıza çıkan ilk insana ‘günaydın’ deriz. Daha sonra karşılaştığımız bir başka kişiye ‘günaydın’ der ve adımızı söyleriz.

b) Ad Söyleyerek Top Atma: Grup halka olup yere oturur. Herkes kendi adını söyleyerek karşısındakine topu atar. Adlar öğrenildikten sonra herkes karşısındaki kişinin adını söyleyerek topu ona atar. Top, en son lidere atılarak oyun bitirilir. İsteğe göre öğretmen top atma sırasında “ Nerelisin?, En sevdiğin renk ne ?” gibi sorular sorabilir.

c) Eşini Bulma: Gruptakiler ikili eşleşirler. Lider herhangi bir müzik aletiyle ya da elleriyle ritim verir. Gruptakiler eşlerini bırakarak karışık olarak yürür. Lider ‘eşini bul’ deyince herkes eşini bulup ellerinden tutarak çömelir. Geç oturan çift oyundan çıkar. Liderin yönergeleri ile müzik eşliğinde sınıf içinde serbest yürünür, herkes birbiriyle göz teması kurarak yan yana geçer. Bir süre sonra lider yönerge verir, yolda yürüyorsunuz ve biriyle göz göze geliyorsunuz, onun o günkü halini, görünüşünü çok beğeniyorsunuz ve beğendiğinizi belli ederek selam verip geçiyorsunuz. Herkesle göz göze geliyorsunuz. Liderin yönergesi ile bir kişi ebe olur. Ebenin amacı kaçanların peşinden koşup onları durdurmaktır. Lider kaçanların peşinden koşup onlara dokunur ve dokunduğu kişiler donar. Dokunduğu kişiler donunca geri kalan kişiler de ebeden kaçarken donanların gözlerinin içine bakıp onlarda beğendikleri bir özellik söyleyip o kişiyi canlandırır ve tekrar oyuna dâhil ederler. Ebe herkesi dondurmaya çalışır. Kaçanlar da donanlara güzel sözler söyleyerek canlandırmaya çalışır. Lider müzik açar ve katılımcıların ikili eş olmasını ister, eşler sırayla birbirlerine eşlerinin en beğendikleri özelliklerini söylerler. Müzik bitene kadar birçok kişi ile eş olup çalışmayı devam ettirirler. Liderin yönergesi ile ikili eş olurlar en son yaptıkları önemli değerli bir işin (iyi bir araştırma, ödev, yemek vs.) ne olduğunu eşler sırayla birbirlerine anlatırlar.

d) Ödül aldım: Çember olunur ve oturulur. Lider “Bir yazar olsaydın ne tür bir kitap yazardın?” sorusunu sorar. Herkes sırayla cevabını söyler. Lider “Yazdığınız kitap ile ödüle layık görüldünüz. Ödül gecesinde size konuşma yaptırılacak. Neler söylediniz? Duygu ve düşünceleriniz nasıl ifade edersiniz” der ve konuşma hazırlamalarını ister. Tek tek herkes konuşmasını yapar. Lider ödül alanların grupça fotoğraf çekileceğini ve herkesin fotoğrafta yer almasını söyler ve poz verilir.

2. Canlandırma Çalışması: Öğretmen adaylarının kendilerini ifade etmeleri, düşüncelerini daha kolay dile getirmeleri ve iletişim becerilerini geliştirmelerinde etkili olabilecek sıcak sandalye, düşünce balonu, altı şapkalı düşünce ve doğaçlama teknikleri kullanılarak uygulamalar yapılır. Lider eşliğinde öğretmen adayları tek tek yönlendirilerek gruplara ayrılır ve katılımları sağlanır. Örneğin: Doğaçlama etkinliği için lider katılımcıların A ve B şeklinde iki gruba ayrılmasını söyler. A’lar kariyerinin en parlak döneminde olan ünlü takı tasarımcıları, B’ler ise hiçbir mücevheri almaya niyeti olmayan müşterilerdir. Önce eş zamanlı doğaçlama başlatılır, ardından ikili gruplar sırayla grup önünde canlandırma yaparlar. Daha sonra B’ler takı tasarımcısı, A’lar müşteri olacak şekilde önce eş zamanlı doğaçlama sonra tek tek grup önünde canlandırma yaparlar. Çeşitlilik olması açısından emlakçı ve spor araba satıcısı olabilir.

3. Değerlendirme Çalışması: Gruba çalışma sonunda “Hangi rollere giriniz, rollerinizin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdi? Duygu ve düşüncelerinizi ifade ettiğinizde kendini nasıl hissettiniz? Topluluk önünde konuşmak size neler hissettirdi? Satıcı olmak mı yoksa alıcı olmak mı kolaydı?” soruları sorulur. Tüm grup üyelerine teşekkür edilerek etkinlik bitirilir.

2.4. Verilerin Toplanması

Çalışma grubu üyelerine, eğitim programının başında Kişisel Bilgi Formu ile İletişim Becerileri Ölçeği kullanılmıştır. Drama eğitiminin sonunda ise, drama eğitim programının etkisini ölçmek amacıyla İletişim Becerileri Ölçeği araştırmacı tarafından tekrar uygulanmıştır.

2.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Kişisel Bilgi Formu ve Korkut Owen ve Bugay (2014), tarafından geliştirilen İletişim Becerileri Ölçeği kullanılmıştır.

Bilgi Formu: Öğrencilerin cinsiyetleri, yaşları, anne-baba öğrenim durumları, anne-baba meslekleri, kardeş sayıları, aile gelir düzeyleri, gelecekle ilgili kaygı düzeyleri, bölümü isteyerek okuyup okumadıkları ile ilgili 10 soru bulunmaktadır.

İletişim Becerileri Ölçeği: Daha önce yurtdışında ve yurtiçinde iletişim becerilerini ölçmeyi hedefleyen ölçme araçları ile Korkut (1996) tarafından geliştirilen İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ) temel alınarak 25 maddeden oluşturulmuş 5’li Likert tipi dereceleme ölçeğidir. Aracın madde analizi, açıklayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, benzer ölçekler geçerliği, ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve iç tutarlık katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt faktörlerine ilişkin iç tutarlık katsayıları ise; İİTB için .79; KİE için .72; EDSOİ için .64 ve İKİ için ise, .71 olarak belirlenmiştir. Testin tekrarı için 78 kişiden dört hafta arayla alınan verilere göre iki ölçüm arasındaki pearson momentler çarpım korelasyonu katsayıları ise toplam puan için .81, İİTB için .73 KİE için .76, EDSOİ için .70 ve İKİ için ise, .75 olarak belirlenmiştir. Bulgular,

ölçeğin yeterli düzeyde iç tutarlılığa, geçerliğine ve dört faktörlü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Ölçekten alınabilen puanlar 25 ile 125 arasındadır. Üç farklı üniversitede öğrenim gören lisans öğrencileri ile yapılan analizler sonucunda, İBÖ'nün üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini belirlemek amacıyla kullanılacak güvenilir bir araç olduğu belirlenmiştir.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 17.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilere normallik testi yapılmış ve Kolmogorow-Smirnow ve Shapiro-Wilk analizlerinde elde edilen sonuçlarda verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu nedenle analizler için Mann-Whitney U testi kullanılmış ve anlamlılık derecesi 0.05 olarak belirlenmiştir.

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde drama eğitim programının öğretmen adaylarının iletişim becerilerine olan etkisini belirlemek amacıyla, deney ve kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Aşağıda deney ve kontrol gruplarının iletişim becerileri ölçeğinden aldıkları ön test karşılaştırmalarının Mann-Whitney U tablosu sunulmuştur.

Tablo 3

Deney ve Kontrol Gruplarının İletişim Becerileri Ölçeğinden Aldıkları Ön test Karşılaştırmalarının Mann-Whitney U Tablosu

İBÖ'nün alt boyutları	Gruplar	n	Mean	Sum of ranks	u	p
İletişim ilkeleri ve temel beceriler	Deney	52	52.06	2707	1063	0.342
	Kontrol	46	46.61	2144		
Kendini ifade etme	Deney	52	50.68	2635	1134	0.658
	Kontrol	46	48.16	2215		
Etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim	Deney	52	50.55	2628	1141	0.696
	Kontrol	46	48.32	2222		
İletişim kurmaya isteklilik	Deney	52	51.95	2701	1068	0.361
	Kontrol	46	46.73	2149		

$p < .05$

Deney ve kontrol gruplarının iletişim becerileri ölçeğinden aldıkları ön test karşılaştırmalarının Mann-Whitney U tablosu incelendiğinde;

Deney grubunda bulunan öğretmen adaylarının iletişim ilkeleri ve temel beceriler alt boyutu ortalaması 52.06 iken, kontrol grubunda bulunan öğretmen adaylarının bu alt boyuta ilişkin ortalamaları ise 46.61'dir. Deney grubunun kendini ifade etme alt boyu ortalaması 50.68, kontrol grubunun 48.16'dır. Deney grubundaki adayların etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim alt boyutu ortalamalarının 50.55, kontrol grubundaki adayların 48.32 olduğu belirlenmiştir. Deney grubunun iletişim kurmaya isteklilik ortalamaları 51.95, kontrol grubunun bu alt boyutta ortalamaları ise 46.73'tür. Yapılan incelemeler neticesinde iletişim becerileri ölçeğine ait tüm alt boyutlarda deney ve kontrol grubunda yer alan adayların ortalamalarının arasında anlamlı bir farkın olmadığı saptanmıştır ($p < .05$). Bu sonuçlara bakılarak, deney grubuna uygulanan drama eğitim programı öncesinde deney ve kontrol grubunun iletişim becerilerinde bir fark olmadığı söylenebilir.

Aşağıda deney ve kontrol gruplarının iletişim becerileri ölçeğinden aldıkları son test karşılaştırmalarının Mann-Whitney U tablosu sunulmuştur.

Tablo 4

Deney ve Kontrol Gruplarının İletişim Becerileri Ölçeğinden Aldıkları Son Test Karşılaştırmalarının Mann-Whitney U Tablosu

İBÖ'nün alt boyutları	Gruplar	n	Mean	Sum of ranks	u	p
İletişim ilkeleri ve temel beceriler	Deney	52	71.10	3697	73	0.000*
	Kontrol	46	47.09	2154		
Kendini ifade etme	Deney	52	69.23	3600	70	0.000*
	Kontrol	46	48.21	2251		
Etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim	Deney	52	69.93	3636	93	0.000*
	Kontrol	46	46.40	2114		
İletişim kurmaya isteklilik	Deney	52	71.05	3694	75	0.000*
	Kontrol	46	25.14	1156		

* $p < .05$

Deney ve kontrol gruplarının iletişim becerileri ölçeğinden aldıkları son test karşılaştırmalarının Mann-Whitney U tablosuna bakıldığında;

İletişim becerileri ölçeğinin; iletişim ilkeleri ve temel beceriler alt boyutunda deney grubunda bulunan adayların ortalamaları 71.10, kontrol grubunda bulunan adayların ortalamaları ise 47.09'dur. Kendini ifade etme alt boyutunda deney grubunun ortalamaları 69.23, kontrol grubunun ortalamaları 48.21'dir. Etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim alt boyutunda deney grubunda bulunan öğretmen adaylarının ortalamaları 69.93, kontrol grubunda bulunan öğretmen adaylarının ortalamaları da 46.40'dır. Deney grubunun iletişim kurmaya isteklilik alt boyutu ortalamaları 71.05, kontrol grubunun ise 25.14'dür. Deney ve kontrol grubu arasındaki farkların değerlendirilmesi sonucunda iletişim becerileri ölçeğinin tüm alt boyutlardaki ortalamaların, deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmektedir ($*p < .05$). Anlamlı olduğu belirlenen bu fark, iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik hazırlanarak 12 hafta boyunca deney grubuna uygulanan drama eğitim programının etkili olabileceğini düşündürmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Dramanın öğretmen adayların iletişim becerilere olan etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırma; 52 sınıf (deney grubu), 46 matematik (kontrol grubu) olmak üzere toplam 98 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Deney grubundaki öğretmen adaylarına, iletişim kurmaya istekli olma, iletişimi başlatma, sürdürme, kendini ifade etme becerilerinin kullanılmasını içeren etkinlikler 12 hafta boyunca uygulanmıştır. Yapılan uygulamalar neticesinde şu sonuçlar elde edilmiştir;

Deney grubuna uygulanan drama eğitim programı öncesinde deney ve kontrol grubunun iletişim becerilerinde bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p < .05$). Ancak 12 haftalık drama eğitimi programı uygulaması sonrasında deney ve kontrol grubu arasındaki farkların değerlendirilmesi sonucunda iletişim becerileri ölçeğinin tüm alt boyutlardaki ortalamaların deney grubu lehine anlamlı çıkmıştır ($*p < .05$). Bu sonuçlara bakılarak, araştırmacı tarafından geliştirilen ve uygulanan drama eğitim programının sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerilerini desteklemiş olabileceği söylenebilir. Literatürde bu araştırmanın sonuçlarını destekleyen araştırmalar bulunmaktadır.

Ormanacı, Şaşmaz Ören (2010), sınıf öğretmeni adaylarının drama dersine yönelik tutumlarını incelemiştir. Araştırmaya katılan 58 öğretmen adayı ile yapılan nitel çalışmada veriler, açık uçlu sorular ve yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Elde edilen verilere göre, drama dersi, adayların iletişim becerilerini, yaratıcılıklarını, empati becerilerini olumlu yönde etkilemiştir. Arslan, Erbay ve Saygın (2010), yaratıcı drama ile bütünleştirilmiş iletişim becerileri eğitim programının öğretmen adaylarının yaratıcılıklarına etkisini incelemiştir. Öğretmen adaylarından 24'ünün deney, 24'ünün kontrol grubunda yer aldığı çalışmada, öntest-sontest-kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Sekiz haftalık eğitim programının ardından, iletişim becerilerinde deney grubunda yer alan öğretmen adayları lehine anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Kara ve Çam (2007), öğrencilerin grupla ilişkiyi başlatma-sürdürme, işbirliği yapma-yürütme, kendini kontrol etme gibi becerilerin kazanımında yaratıcı dramanın etkisini incelemiştir. Deney ve kontrol grubu oluşturan 74 öğretmen adayı ile yapılan çalışmada, deney grubuna 12 hafta yaratıcı drama çalışmaları uygulanmıştır. Çalışma sonunda, kendini kontrol etme, ilişkiyi başlatma-sürdürme, işbirliği yapma-yürütme gibi sosyal becerilerin kazanımında deney grubu lehine anlamlı farklar olduğu bulunmuştur. Öztürk (2006), tiyatro dersinin öğretmen adayların sözel iletişim becerilerine etkisini incelemiştir. Öğretmen adaylarını, deney ve kontrol grubu olarak ayırmış ve deney grubunda yaratıcı drama tekniğini kullanmıştır. Araştırma sonucunda, adayların iletişim becerilerinde deney grubu lehine anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Akoğuz (2002), yaratıcı drama çalışmalarının iletişim becerilerine etkisini incelemiştir. Zayıf deneysel desen kullanılan çalışmada, atölyede 12 hafta boyunca yapılan yaratıcı drama çalışmaları sırasında ve sonrasında katılımcıların iletişim becerilerindeki gelişmeleri takip edilmiştir. Yaratıcı drama çalışmaları başlamadan önce ve bittikten sonra tüm öğrencilerin iletişim becerilerinde olumlu yönde ilerlemeler olduğu saptanmıştır. Çebi (1996), üniversiteye hazırlanan ve üniversiteye devam edenlerle yaratıcı drama

yoluyla imgesel dil becerileri çalışmıştır. Araştırma sonucunda, yaratıcı drama yoluyla ergenlerin imgesel dil becerilerinin geliştiği bulunmuştur. Bu çalışmaların sonuçları, araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Elde edilen sonuçlar ışığında şu öneriler sunulmuştur:

- Bu çalışma için planlanan etkinliklerin uygulamaları düzenli olarak kaydedilmemiştir. Ancak, öğretmen adaylarının kendi yaptıkları etkinlikleri videoya kaydedip, ilgiyle izledikleri görülmüştür. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda, planlanan ve uygulanan etkinlikler videoya kaydedilip, katılımcıların kendilerini izlemeleri ve değerlendirmeleri istenebilir,
- Bu çalışmada dramanın iletişim becerilerine olan etkisi ortaya konmuştur. Bundan sonraki çalışmalarda dramanın öğretmen adaylarının kişisel gelişimlerine olan etkileri incelenebilir,
- Drama dersi alan adayların gerçek yaşamlarında drama tekniklerini uygulama durumlarını ortaya koyan çalışmalar planlanabilir,
- Müzik, resim gibi performansa yönelik disiplinler arası çalışmalar planlanabilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, H. Ö. (2006). Yaratıcı drama ve süreçsel drama ilişkileri. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 31-38.
- Altıkulaç, A. ve Akhan, N. E. (2010). 8. Sınıf inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersinde yaratıcı drama yöntemi ve altı şapkalı düşünme tekniğinin kullanılmasının öğrenci başarı ve tutumlarına etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 225-247.
- Akoğuz, M. (2002). İletişim Becerilerinin Geliştirilmesinde Yaratıcı Dramanın Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, E., Erbay, F. ve Saygın, Y. (2010). Yaratıcı drama ile bütünleştirilmiş iletişim becerileri eğitiminin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü öğrencilerinin iletişim becerilerine etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 1-8.
- Aykaç, M. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Dramanın Yöntem Olarak Kullanılmasının Öğrenci Başarısına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aykaç, M. ve Adıgüzel, Ö. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı dramanın yöntem olarak kullanılmasının öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 297-314.
- Aykaç, M. ve Çakır İlhan, A. (2014). The effect of creative drama activities set up with child literature texts on speaking skills. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 47(1), 209-234.
- Aykaç, M. ve Çetinkaya, G. (2013). Yaratıcı drama etkinliklerinin Türkçe öğretmen adaylarının konuşma becerilerine etkisi. *Turkish Studies*, 8(9), 671-682.
- Baldwin, P. (2013). *The Primary Drama Handbook*. London: Sage Publication.
- Baştürk, R. (2014). Deneme modelleri. A. Tanrıoğen, (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (31-53). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bayrakçı, M. (2007). Okulöncesinde Yaratıcı Drama Etkinliklerinin İletişim Becerilerinin Gelişmesi Üzerindeki Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Çalışkan, N. ve Karadağ, E. (2014). *Eğitimde Drama Teorik Temelleri ve Uygulama Örnekleri*. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çebi, A. (1996). Öğretim Amaçlı Yaratıcı Drama Yoluyla İmgesel Dil Becerisinin Geliştirilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Davies, P. (1990). The use of drama in English language teaching, *TESL Canada Journal/ Revue TESL Canada*, 8(1), 97-90.
- Demirel Erdil, A. (2007). İlköğretim T.C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde dramanın akademik başarıya ve tutuma etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Duatepe-Paksu, A. ve Ubuzi B. (2009). Effects of drama based geometry instruction on student achievement, attitudes, and thinking levels. *The Journal of Educational Research*, 102(4), 272-286.
- Holden, S. (1981). *Drama in Language Teaching*, New York: Longman.
- Kara, Y. ve Çam, F. (2007). Yaratıcı drama yönteminin bazı sosyal becerilerin kazandırılmasına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 145-155.
- Karancil, M. (2009). İlköğretim Birinci Kademe Yaratıcı Drama Yönteminin Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Karapınarlı, R. (2007). İlköğretim 7. Sınıf Matematik Dersinde Yaratıcı Drama Yönteminin Öğrencilerin Başarı Ve Kalıcılık Düzeyine Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Karataş, O. (2011). İlköğretim 1. Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Doğal Afet Eğitiminde Drama Tekniğinin Öğrencilerin Başarılarına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Karateke, E. (2006). Yaratıcı Dramanın İlköğretim 2. Kademe 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerilerine Olan Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

- Kardash, C. A. M. ve Wright, L. (1986). Does creative drama benefit elementary school students: A meta-analysis. *Youth Theatre Journal*, 1, 11-18.
- Kartal, T. (2009). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İlkçağ Tarihi Konularının Öğretiminde Drama Yönteminin Öğrenci Başarısına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kayhan, H. C. (2004). Yaratıcı Dramanın İlköğretim 3. Sınıf Matematik Dersinde Öğrenmeye, Bilgilerin Kalıcılığına ve Matematiğe Yönelik Tutumlara Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kocayörük, A. (2000). İlköğretim öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmede dramanın etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.
- Korkut, F. (1996). İletişim becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7(2), 18-24.
- Korkut Owen, F. ve Bugay, A. (2014). İletişim becerileri ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 51-64.
- Kuşdemir, Y. (2016). *Dramaya Genel Bakış İlkokulda Drama Uygulamaları*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Oğuz, A. (2015). Drama. T. Erdoğan (Ed.), Okul öncesinden ilköğretime kuramdan uygulamaya drama 3. baskı içinde (1-17). Ankara: Eğiten Kitap.
- O'Neill, C. ve Lambert, A. (1989). *Drama Structures A Practical Handbook for Teachers*. London: Hutchinson.
- Ömeroğlu, E. (2013). *Okulöncesi Eğitimde Dramatik Etkinliklerden Dramaya Teoriden Uygulamaya*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Ormancı, Ü. ve Şaşmaz Ören, F. (2010). Dramanın ilköğretimde kullanılabilirliğine yönelik sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri: Demirci Eğitim Fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43(1), 165-191.
- Özer, M. (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Demokratik Tutumlara ve Ders Başarısına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Öztürk, A. (2006). Öğretmen yetiştirmede yaratıcı drama yöntemiyle işlenecek tiyatro dersinin öğretmen adaylarındaki sözel iletişim becerilerine etkileri. (2. Baskı). H. Ö. Adıgüzel, (Ed.), *Yaratıcı drama yazıları* içinde (1985-1998). Ankara: Natürel Yayıncılık.
- Özsoy, N. (2003). İlköğretim matematik derslerinde yaratıcı drama yönteminin kullanılması. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 112-119.
- Philbin, M. ve Myers, J.S. (1991). Classroom drama. *The Social Studies*, 82(5), 179-182.
- San, İ. (1990) Eğitimde Yaratıcı Drama. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 23, 573-582.
- Schonmann, S. (2006). *Creative Drama in the Classroom*. (Eighth Edition). New York: Pearson.
- Selanik Ay, T. (2005). İlköğretim Hayat Bilgisi Öğretiminde Yaratıcı Drama Ve Geleneksel Öğretim Yöntemlerinin Öğrenci Başarısını ve Hatırda Tutma Düzeyi Üzerindeki Etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Selmanoğlu, E. (2009). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Dersinde Yaratıcı Dramanın Öğrenci, Başarısına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Şenol Özyiğit, E. N. (2011). İlköğretim Matematik Dersinde Yaratıcı Drama Uygulamalarının Öğrencilerin Problem Çözme Stratejileri, Başarı, Benlik Kavramı ve Etkileşim Örüntüleri Üzerindeki Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şimşek M. (2013). Yaratıcı Drama Dersinin Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sosyal Becerilerine Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Taşkın Can, B. (2013). The effects of using creative drama in science education on students' achievements and scientific process skills. *Elementary Education Online*, 12(1), 120-131.
- Uzuner Yurt, S. ve Eyüp, B. (2012). Sınıf öğretmenlerinin öğrenme öğretme sürecinde drama etkinliklerine yer verme durumlarının incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34.
- Üstündağ, T. (2001). *Yaratıcı Drama Öğretmeninin Günlüğü*. İstanbul: Pegem Yayıncılık.
- Yağmur, E. (2010). 7. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersinin Yaratıcı Drama Destekli İşlenmesinin Eleştirel Düşünme Becerisi ve Başarı Üzerine Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yalım, N. (2003) İlköğretim 4. Sınıf Fen Bilgisi Dersinin Yaratıcı Drama Yöntemi İle Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.